

گزارشی از «اولین کنفرانس ملی دوسالانه باستان‌شناسی و تاریخ هنر ایران»

آشتی‌کنان «تاریخ هنر» و «باستان‌شناسی» در سواحل مازندران

شاید همه آن‌هایی که به همایش ویژه تاریخ هنر و باستان‌شناسی دعوت شده بودند، تأثیرات این دو رشته را بر یکدیگر و ضرورت تعامل آن‌ها را موضوعی پذیرفته شده می‌دانستند، اما حضور در چنین همایشی و آشنایی با دیدگاه‌های متخصصان دو حوزه و درک اهمیت ماجرا از نقطه‌ای نزدیک‌تر و ملموس‌تر، ذهنیت جدیدی را در این حوزه به آن‌ها ارائه کرد؛ ذهنیتی کارکردی و فارغ از تعارف نظری صرف.

بررسی نزدیکی و قرابت میان دو رشته باستان‌شناسی و تاریخ هنر، و در عین حال تفاوت‌های این دو و نیز ضرورت پرداختن علمی و جدی به این عرصه، بهانه‌ای برای برگزاری همایش دو روزه مهمی به نام «اولین کنفرانس ملی دوسالانه باستان‌شناسی و تاریخ هنر ایران» بود که به میزبانی دانشگاه مازندران و با حمایت انجمن علمی باستان‌شناسی، گروه باستان‌شناسی شورای متون پژوهشگاه علوم انسانی و انجمن علمی هنر اسلامی در اردیبهشت ۱۳۹۸ در بابلسر برگزار شد.

هدف از برگزاری این همایش، بررسی قرابت‌های

میان دو رشته تاریخ هنر و باستان‌شناسی بود که بر همین اساس از متخصصان هر دو رشته در حوزه‌های متعدد دعوت به عمل آمد. به گفته دکتر حسن هاشمی، دبیر علمی کنفرانس، اتفاقات خوبی در حوزه هدف‌های اولیه آن رخ داد و نتایج مثمر ثمری برای اندیشمندان و پژوهشگران هر دو رشته داشت. به گفته دکتر هاشمی، هر چند دو رشته تاریخ هنر و باستان‌شناسی دارای روش‌های مطالعاتی جدا از هم هستند و اختلاف نظرهایی نیز وجود دارد، اما اتفاقاً این دو رشته بسیار به هم نزدیک‌اند و روش‌های مطالعاتی نزدیکی دارند. این همایش نیز در جست‌وجوی همین زمینه‌های قرابت و تعامل بود و بر همین اساس شکل گرفت؛ موضوعی که شاید پیش از این مورد توجه جدی نبود و چه بسا عمدتاً بر اختلاف بین دو رشته تأکید می‌شد و زمینه‌های افتراق بیشتر از قرابت‌های بود.

دکتر هاشمی در گفت‌وگو با رشد آموزش تاریخ، این همایش را دارای بخش‌های متعددی دانست که در هر بخش متخصصان دو رشته به ارائه مقاله و سخنرانی پرداختند. به گفته وی، در

راستای شناخت تعامل میان دو رشته، موضوع سفال که داده مهمی در باستان‌شناسی و تاریخ هنر است، در این همایش به طور ویژه‌ای مورد بررسی قرار گرفت. همچنین با توجه به اینکه همایش در استان مازندران برگزار شد، موضوع‌ها و مقاله‌هایی نیز درباره قدمت باستانی مناطق غرب استان مازندران ارائه و مشخص شد که غرب مازندران نیز همانند شرق این استان دارای زمینه و استعداد‌های خاصی در حوزه باستان‌شناسی است.

ریشه باستان‌شناسانه مطالعات تاریخی

دکتر هاشمی در پاسخ به سؤالی درباره زمینه‌های ارتباطی تاریخ باستان‌شناسی و چگونگی کمک این دو حوزه به رشد و توسعه یکدیگر، گفت: «یکی از موضوع‌های مهمی که به صورت جدی مورد دقت قرار نگرفته، این است که ۹۹ درصد مطالعات تاریخی از باستان‌شناسی نشئت می‌گیرند و بر همین اساس دارای ارتباط بسیار نزدیکی هستند.» وی با انتقاد از کسانی که به جدایی و افتراق دو رشته دامن می‌زنند، از اهمیت باستان‌شناسی در مطالعات تاریخی سخن گفت و افزود: «برای مثال، اگر ما بخواهیم مطالعات متقنی درباره تاریخ فرهنگی معماری داشته باشیم، چاره‌ای نداریم که به سراغ پژوهش‌های باستان‌شناسی برویم و بدون توجه به این حوزه، نمی‌توانیم ادعا کنیم که مطالعات دقیقی داشته‌ایم.»

به گفته این پژوهشگر باستان‌شناسی، متأسفانه چنین برداشت معقولی هنوز توسط بعضی پذیرفته نشده است و بر همین اساس مطالعات تاریخی نیز روند درستی را طی نکرده‌اند. وی با انتقاد از افرادی که توجهی به اهمیت مطالعات باستان‌شناسی در تاریخ نمی‌کنند، گفت: «مدارک تاریخی مادر نهایت عمری پنج هزار ساله دارند. این در حالی است که قدمت انسان و زندگی‌اش روی زمین، به قرن‌ها پیش‌تر برمی‌گردد. لذا نمی‌توان انتظار داشت که بدون توجه به مطالعات باستان‌شناسی، در حوزه تاریخ مستندات قوی و مطالعات دقیقی داشته باشیم.»

وی افزود: «ما نیازمند اسناد تاریخی برای مطالعات خود هستیم. اما برای رفع ابهامات تاریخی، این باستان‌شناسی است که به کمک ما می‌آید و برای داشتن مطالعاتی درست و علمی در حوزه تاریخ، حتماً باید باستان‌شناسی را مورد توجه قرار دهیم.»

باستان‌شناسی و تاریخ هنر ایران» انتخاب شد. رویکرد دبیرخانه، برگزاری منظم کنفرانس به صورت دوسالانه است.

برخی از مقاله‌های برگزیده در این کنفرانس به شرح زیرند:

■ بازخوانی سیستم تناسبات و هندسه کاربردی در معماری عصر تیموری؛

■ بررسی باستان‌شناسی نجات‌بخشی محدوده سد «کانی شینکا» پیرانشهر؛

■ تحلیل طراحی و شمایل‌نگارانه سکه‌های ساسانی در مقایسه با سکه‌های بیزانسی از دیدگاه آروین پانوفسکی؛

■ بررسی نقشه باغی در فرش ایران؛

■ مطالعه ویژگی‌های عناصر زیباشناسانه و موضوعی آثار فلزی و سفالی خراسان (نیشابور) در دوره سامانیان؛

■ بررسی روند توسعه و گسترش فضاهای شهری شوشتر از عصر صفوی تا دوره پهلوی؛

■ بررسی ساختار معماری آرامگاهی امامزاده «چهاربزرگوار» مزده؛

■ نگاهی به مفهوم استانداردسازی در پیش از تاریخ؛

■ معرفی و مطالعه سنگ‌نگاره‌های نویافته شهرستان تربت حیدریه؛

■ بررسی نماد و نقش مایه‌های ملی و مذهبی در زیورآلات دوره معاصر (مطالعه موردی شهر مشهد)؛

■ ارزیابی حوزه جغرافیایی مرکز فلات ایران در دوره‌های نوسنگی و مس‌سنگی؛

■ پژوهشی در باب سفال‌های دوره سامانی نیشابور بر اساس کاوش‌های باستان‌شناسی موزه «متروپولیتن»؛

■ تبیین سلسله مراتب فضایی و کارکردی سکونت‌گاه‌های دوران صفوی دشت برخوار اصفهان، بر اساس نظریه مکان مرکزی؛

■ سازمان فضایی ارگ - روستای تاریخی «در میان» در دشت برخوار اصفهان؛

■ بررسی عوامل تأثیرگذار بر معماری و تزئینات خانه‌های قاجاری شیراز؛

■ بررسی تناسب طلایی در آثار میرعماد (با تکیه بر آثار موجود در کتابخانه کاخ گلستان)؛

■ مطالعه تطبیقی معماری غوریان و سلاطین دهلی، با تأکید بر منار جام و قطب منار؛

... و ...

به سمت بهره‌برداری درست از این عرصه حرکت کنیم.»

دکتر هاشمی درباره نتایج حاصل از کنفرانس مربوطه نیز گفت: «مقاله‌های این دوره را در دو جلد چاپ و منتشر کرده‌ایم و علاوه بر این، در مهم‌ترین پایگاه‌های مطالعاتی بین‌المللی در حوزه باستان‌شناسی نیز انعکاس یافته‌اند. همچنین در سایت کنفرانس و برخی از رسانه‌ها نیز نتایج سخنرانی‌ها و مقاله‌ها انتشار یافته و موجودند.»

دبیرخانه‌ای برای تداوم کنفرانس

دبیرخانه دائمی «کنفرانس ملی دوسالانه باستان‌شناسی و تاریخ هنر ایران»، با اخذ مجوز از «شورای پژوهشی دانشگاه مازندران»، در خردادماه ۱۳۹۷ شمسی تأسیس شد و با استقرار در دانشکده هنر و معماری دانشگاه مازندران رسماً کار خود را آغاز کرد. نظر به قرابت موضوعی باستان‌شناسی و تاریخ هنر، عنوان کنفرانس با هم‌فکری انجمن‌های علمی و صاحب‌نظران رشته‌های مربوط، «کنفرانس ملی دوسالانه

دکتر حسن هاشمی، دبیر علمی همایش: **متأسفانه تا قبل از انقلاب اسلامی و در زمان پهلوی و قاجار، اگر مطالعات باستان‌شناسی هم انجام می‌شد، توسط خارجی‌ها بود و بر این اساس کل یافته‌های این حوزه، به خارج از کشور منتقل می‌شد. اما بعد از انقلاب اسلامی شرایط عوض شد و اگر در جاهایی زمینه‌هایی برای کاوش‌های مشترک وجود دارد، در بحث حفظ و نگهداری از این آثار، جدیت خاصی در داخل وجود دارد و این وسایل به طور کامل در داخل کشور نگهداری می‌شوند**

حفظ میراث بعد از انقلاب اسلامی

وی به یکی از اتفاقات خوب در حوزه باستان‌شناسی بعد از انقلاب اسلامی ایران اشاره کرد و گفت: «متأسفانه تا قبل از انقلاب اسلامی و در زمان پهلوی و قاجار، اگر مطالعات باستان‌شناسی هم انجام می‌شد، توسط خارجی‌ها بود و بر این اساس کل یافته‌های این حوزه، به خارج از کشور منتقل می‌شد. به همین دلیل امروزه بسیاری از مستندات تاریخی و باستان‌شناسانه ما در موزه‌های خارجی یافت می‌شوند. اما بعد از انقلاب اسلامی شرایط عوض شد و اگر در جاهایی زمینه‌هایی برای کاوش‌های مشترک وجود دارد، در بحث حفظ و نگهداری از این آثار، جدیت خاصی در داخل وجود دارد و این وسایل به طور کامل در داخل کشور نگهداری می‌شوند.»

هاشمی حفظ این میراث را اتفاقی مثبت برشمرد و اظهار امیدواری کرد که در مطالعات تاریخی نیز، این ابزارآلات کمک شایانی به توسعه مطالعات و تحقیقات داشته باشد.

توصیه‌ای به معلمان تاریخ

دکتر هاشمی با توصیه به معلمان تاریخ برای تبیین ارتباط بین دو رشته گفت: «معلمان ما باید به دانش‌آموزان ارتباط دو رشته را یادآوری کنند و در مطالعات تاریخی، به استفاده از علم باستان‌شناسی نیز توجه داشته باشند. اگر از دوران دانش‌آموزی این موضوع جا بیفتد، قطعاً در دوره‌ها و مرحله‌های بالاتر، تأثیرات مثبت زیادی خواهد داشت.» وی همچنین با اشاره به وجود رشته باستان‌شناسی در دانشگاه‌های کشور و مطالعات خوبی که در این زمینه در برخی از دانشگاه‌ها، همانند دانشگاه‌های تهران، اصفهان، مازندران و ... انجام می‌شود، گفت: «با وجود تربیت دانشجویان در این رشته، هنوز منابع مطالعاتی و تحقیقاتی اندک‌اند و باید برای افزایش این منابع راهی اساسی اندیشیده شود.» هاشمی با تأکید بر استفاده مؤثر از زمینه‌های تاریخی و باستان‌شناسی برای ایجاد پارک‌های گردشگری گفت: «اخیراً مطالعاتی در حوزه گردشگری مازندران، روی یک کشتی غرق شده در دوره قاجار انجام شده که نتایج بسیار جالبی داشته است. اما متأسفانه هنوز منابع برای این کارها و مطالعات اندک‌اند و ما امیدواریم با برگزاری همایش‌های دیگر و استفاده از نظرات اندیشمندان و نیز بهره‌برداری از قدرت رسانه،